

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**D. D. Emanuelis Gonzalez Tellez, In Inclyta Salmanticensi
Academia Collegii Majoris Conchensis Alumni, &
antiquioris vespertinæ Sacrorum Canonum Cathedræ
propriarii Interpretis; in Pinciano Sanctæ ...**

Additis Notis uberioribus ab Historia, & Chorographia

Complectens Librum Quartum

González Téllez, Emanuel

Francofurti Ad Moenum, 1690

Titulus XV. De frigidis, & maleficiatis, & impotentia coëundi.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-74533](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-74533)

CAPUT IX.

(a) Gregorius IX.

Vir, qui à stipite quarto gradu; & mulier, quæ ex alio latere distat quintò, secundùm regulam approbatam, quâ dicitur: Quoto gradu remotior differt à stipite, & à quolibet per aliam lineam descendentium ex eodem, licitè possunt matrimonialiter copulari.

NOTÆ.

(a) *Gregorius. IX.*] Qui præsentem constitutionem fecit, ut exponeret decisionem textus in cap. quia 4. hoc titul. ubi Commentarium dedi.

TITULUS XV.

De frigidis, & maleficiatis, & impotentia coëundi.

CAPUT I.

Ex (a) Burchardo lib. 18.

ACCEPISTI mulierem, & per aliquod tempus habuisti, per mensem, aut per tres, aut per annum: & nunc primùm dixisti te esse frigidæ naturæ, ita ut non potuisses coire cum illa, nec cum aliqua aliâ; & si illa, quæ uxor tua esse debuit, eadem affirmat quæ tu dicis, si probari potest (b) per verum iudicium ita esse, ut dicitis, separari potestis, eâ tamen ratione, ut si tu post aliam acceperis, reus perjurii dijudicaris, & iterum post peractam pœnitentiam priora conubia reparare debebis. Illa autem, si prior post annum, aut dimidium ad Episcopum, aut ad ejus (b) missum proclamaverit, & dicat, quod non cognovisses eam, & negat aliquam commixtionem inter vos esse; tu autem affirmas, quod uxor tua sit, tibi credendum est, eo quod vir caput est mulieris: quia si proclamare voluerit, cur tam diu tacuit? Citò enim & in parvo tempore scire mulier poterit, si secum coire potuisses. Si autem statim in ipsa novitate, post mensem, aut postremùm si post duos ad Episcopum, aut ad ejus missum proclamaverit, dicens, Volo esse mater, volo filios procreare, & ideo maritum accepi; sed vir, quem accepi, frigidæ naturæ est, & non potest ea facere, propter quæ illum accepi, si probari potest per rectum iudicium, separari potestis, & illa si vult, (d) nubat in Domino.

NOTÆ.

1. (a) *Burchardo.*] Ita etiam legitur in prima collectione. *sub hoc titul. c. 1.* reperitur textus hic in Decreto Burchardi lib. 19. *sub tit. de dissidio conjugis.* Totum illum librum Burchardus ex diversis pœnitentialibus, Romano videlicet, Bedæ, & Rabani, & ex diversis sententiis Sanctorum composuit pro medela peccantium, de quo Decreto, & ejus antiquitate egi in apparatu ad hæc Commentaria.

2. (b) *Verum iudicium.*] Quod justum dicitur in cap. quod autem 33. q. 1. c. 5. hoc tit. quia verum pro justo, & contra justum pro vero, promiscuè à Latinis Authoribus usurpari notavit Budeus ad D. D. Gonzal. in Decretal. Tom. IV.

l. 3. ff. pro facio; & illustravit Radulfus Forner. lib. 1. rer. quod. cap. 19. unde in l. ult. ff. de iure delib. verus filius pro justo & legitimo ponitur, ut ibi notavit Accurs. & in l. 2. C. de rescind. vendit. verum pretium, & justum, pro eodem accipi notavit Guillelm. Forner. lib. 2. select. c. 19. & mariti dolor ob uxoris adulterium, qui justus dicitur in l. si adulterium 38. §. Imperator, ff. ad leg. Jul. de adult. verus appellatur in l. quamvis 30. C. eod.

(c) *Missum.*] Missus quis sit, exposui in cap. 1. de communis. ecclæs.

(d) *Nubat in Domino.*] Verba sunt Pauli Apostoli in epistola 1. ad Corinth. quæ refert Gratianus in princip. 33. q. 2. & exponemus in cap. 1. de secund. nupr.

CAPUT II.

Idem (a) *Albianensi Episcopo.*

Quod Sedem Apostolicam consulis super iis, quæ dubia tibi existunt, gratum gerimus, & acceptum, & tua exinde fraternitas non parum commendanda videtur. Ex tua siquidem parte nobis est intimatum, quod quædam mulier tui Episcopatus cui-dam viro nupsit, ignorans, quod propter utriusque (b) inguinis rupturam genitalia ejus essent (c) abscissa, nec ab eo cognita fuisset: qui utique modò factus leprosus, se pariter, & sua reddidit domui infirmorum. Mulier verò ad domum paternam reversa, sicut juvenis, alii viro nubere desiderat, & conjugali affectu conjungi. Verùm licet Ecclesia Romana non consueverit propter naturalem (d) frigiditatem, nec propter alia maleficia legitimè conjunctos dividere, si tamen (e) consuetudo generalis Gallicanæ Ecclesiæ habet, ut hujusmodi matrimonium dissolvatur, nos patienter tolerabimus, si secundum illam consuetudinem eidem mulieri, cui voluerit, nubendi in Domino concesseris facultatem; sicut enim (f) puer, quia non potest reddere debitum, non est aptus conjugio; sic quoque qui impotentes sunt, minimè apti ad contrahenda matrimonia reputantur.

NOTÆ.

1. (a) *Albianensi.*] Ita etiam legitur in prima collectione, *sub hoc tit. cap. 2.* sed legendum est *Ambianensi*, ut habetur in *cap. ad hæc 15. de decim. cap. sanè, de regul. cap. porro, de divorc.* ubi extant aliæ partes hujus textus.
2. (b) *Inguinis.*] Inguina ab anatomicis propriè dicuntur partes illæ corporis concavæ, pubi utrimque vicinæ, vulgò *ingles*: plerumque tamen accipiuntur pro ipsis pudendis, tam fœminarum, quàm virorum, ut ex Horatio & Virgilio probat Ambrosius Calep. *verbo Inguina.*
3. (c) *Abscissa.*] Dum matrimonium contraxit, non postea.

Quæ superveniunt post matrimonium celebratum, licet adhuc ratum; nam si præcederent impedimenta perpetua, matrimonium ab initio illud nullum esset, ut infra dicemus.

(e) *Consuetudo.*] Eum verò Galliæ morem repetere possumus ex *lib. 6. cap. Carol. cap. 19.* ibi: *Si vir & mulier junxerint se in matrimonio, & postea dixerit mulier de viro, non posse nubere cum eo, si poterit probare quod verum sit, accipiat alium, eo quod juxta Apostolum non potuit illi reddere debitum.* Eandem Caroli constitutionem scripsit ad litteram Fulbertus Carnotensis *epistol. 48.* Quatenus consuetudo nova impedimenta matrimonii inducere possit, aut antiqua tollere, exposui in *cap. 1. de sponsal. & in cap. 5. de consanguin. & affin.*

(f) *Puer.*] Ut probavi in *c. 1. de spons. impub.*

CAPUT III.

(a) Idem.

EX litteris tuis accepimus, quod quidam quindecim annorum, vel eo amplius, quandam tredecim annorum duxit in uxorem: verùm cum debitum reddere deberet, & (b) non posset, mulier tam gravem contraxit infirmitatem, ut omnino viro sit facta inutilis, & instrumentum ejus ita sit impeditum, quod viro non valeat commisceri. Sed quia nobis dubium est, an pro culpa viri infirmitas pervenerit, super hoc plenum, vel certum dare responsum non valemus. Quod si tibi constiterit, quod illud vitium à natura contraxerit, nec ope Medicorum poterit juvari, viro aliam accipiendi liberam tribuas facultatem: si verò ex culpa viri hoc pro venit, licet non sit (c) tutum indulgeri ei, ut aliam accipiat, tamen sub dissimulatione poteris sustinere, quia tutius est unam tanquam uxorem habere, quàm cum multis peccare.

NOTÆ.

NOTÆ.

1. (a) *Dem.*] In secunda collectione, sub hoc titulo, cap. i. legitur Alex. III. nullibi tamen exprimitur cui rescribat Pontifex.

2. (b) *Et non possit.*] Et ita impedimentum illud coeundi præcesserat ipsum matrimonium, alias si sequeretur, non irritaret illud. ut infra dicemus.

3. (c) *Tutum indulgeri.*] Ex cap. litteras 4. hoc titulo, in 1. collect. ubi Clemens III. Verulano Episcopo ita scribit: Litteras tuas recepit, ex quarum tenore cognovimus, quod cum lator presentium quandam feminam, jam elapso quinquennio, sibi matrimonio copulasset, & secum per tres menses in eodem lecto dormisset, maleficio suo creditur impe-

ditus, quod cognoscere illam nequirit. Super quo Sedis Apostolica litteras recepit, in quibus continebatur, quod de Romana Ecclesia consuetudine non erat talium matrimonium separandum: unde convocatis eis ad tuam presentiam, cum viverent separatim; compulsisti eos ad habitationem redire communem: & licet postmodum in eadem domo, & lecto fuissent, & homo multa verba, sicut tibi constitit, eidem femina contulisset; ei tamen non potuit carnaliter commisceri, propter quæ tu timens ne idem vir homicidii reatum incurrat, quid in hoc casu esset agendum, nos consulere voluisti. Quocirca d. i. p. A. f. m. quat. pro memoratis occasiombus non dimittas quin prædictos virum & uxorem per censuram ecclesiasticam insimul habitare compellas.

CAPUT IV.

(a) Lucius III.

CONSULTATIONI tuæ, quæ nos consulisti, utrum foemina clausæ, impotentes commisceri maribus, matrimonium possint contrahere, & si contraxerint, utrum debeat rescindi? taliter respondemus, quod licet incredibile videatur, quod aliquis cum talibus matrimonium contrahat, & quamvis de hujusmodi expressum canonem non habeamus, sacrosancta tamen Romana Ecclesia consuevit in consimilibus judicare, ut quæ non possunt haberi tanquam uxores, habeantur tanquam forores. Verumtamen talibus artificio aliquando consuevit succurri, ut valeant aptè reddere debitum, & accipere.

NOTÆ.

1. (a) *Lucius III.*] Ita etiam legitur in secunda collectione, sub hoc titulo, cap. 3. nullibi tamen exprimitur cui rescribat Pontifex. In præfenti deciditur illa satis vexata quæstio; utrum videlicet inter impotentes ad coeundum, matrimonium scienter contractum sustineatur? quam adeò diffusè & doctè disputarunt Vazquez 3. part. disput. 125. cap. 7. Martin. Perez disput. 37. sect. 4. Basil. Legion. in qq. quodlib. q. 5. scholast. & lib. 7. de matrim. cap. 56. cum sequenti, & post eos Hortad. tom. 2. de resid. resolut. 8. §. 6. ut superfluum censuerim commentarium hujus

textus ex eis transcribere. Illud tantum observo, sententiam Basilii, videlicet tale matrimonium contractum inter impotentes, sine relatione ad copulam, valere; probari ex cap. requisisti 33. quæst. 2. cap. laudabilem, hoc titulo, cap. 2. hoc tit. in 1. collect. ubi Alex. III. ita ait: Super eo verò quod de illo nobis significasti, qui cum procreare vellet filios, uxori suæ nunquam carnis debitum reddidit, vel reddere potuit: inquisitioni tuæ taliter respondemus, quod diversa sunt inde decreta, & diversa sententia: sed consuetudo est Romana Ecclesie in similibus taliter tenere, quod si non potest eam sicut uxorem habere, ipsam habeat sicut fororem.

CAPUT V.

(a) Coelestinus III.

LAUDABLEM, &c. *Et infra:* Sollicitè quoque ad ultimum requisisti, quantum tempus indulgendum sit naturaliter frigidis ad experientiam copulæ nuptialis, in qua si defecerint, separentur. Nos verò quamvis in antiquis, tam (b) canonibus, quam (c) legibus super hoc diversa tempora concedantur; id tamen in præfenti consultatione sentimus, ut si naturaliter frigidus non potest illâ, quam duxit, uti pro conjuge, à tempore celebrati contractus, si frigiditas prius probari non possit, usque ad triennium secundum (d) authenticum legale cohabitent, quo elapso si nec tunc cohabitare voluerint, & juxta decretum (e) Gregorii mulier (f) per justum iudicium de viro probare potuerit, quod cum ea coire non possit, accipiat alium: si autem ille aliam acceperit, separentur. Quod si ambo consentiunt simul esse, vir eam, etsi non ut uxorem, sed saltem ut fororem habeat. At verò si quod nunquam se invicem

cognoverint, ambo fatentur, cum septima manu propinquorum, vel vicinorum bonæ famæ (si propinqui defuerint) tactis sacrosanctis Evangelii uterque jurjurando dicat, quod nunquam per carnis copulam una caro effecti fuissent, & tunc videtur quod valeat ad secundas nuptias convolare. Verùm si ille aliam duxerit, tunc ii, qui juraverant, rei perjurii teneantur, & peractâ pœnitentiâ cogantur ad priora connubia redire.

NOTÆ.

1. (a) **L** *Vicius III.*] Ita etiam legitur in secunda collectione, sub hoc titulo, cap. 3. nullibi tamen exprimitur cui rescribat Pontifex. Aliàs hujus decretalis partes dedi in cap. 1. de except. & ejus principium extat in cap. laudabilem, de cognat. spir. in eadem collect.
2. (b) **Canonibus.**] Cap. si quis acceperit 33. q. 2. cap. 1. hoc titulo.
- (d) **Legibus.**] *L. in causis, C. de repudiis, Novell. 22. Just. 6. per occasionem.* Cùm enim jure civili attentio, ob sterilitatem matrimonium solveretur, l. virricus, ff. de donat. inter, impotentia per biennium cognoscebatur, leg. penult. Cod. de repud. quod tempus postea ad triennium tractum fuit, Novell. 22. Just. Apud Catholicos verò ea causa sufficiens non est ad solvendum matrimonium, cùm ejus validitati sterilitas non obstat, ut probant post U. Thomam in 4. dist. 34. quest. unic. artic. 1. P. Barb. in leg. 1. ff. solut. matrimo. part. 1. num. 98. Sanchez lib. 7. de matrimo. disp. 92. à num. 24. Gutierrez de matrimo. cap. 112. num. 16. nam steriles in congressu maritali semen effundentes sunt revera una caro, quamvis illud semen generationi aptum non sit, non tam ex natura sua, quam ratione subjecti, & ex speciali illius temperamento, Sanchez ubi supra, num. 9. Gutierrez dist. cap. 112. num. 8. & lib. 1. canonic. cap. 16. num. 16. Et si enim ad tempus mulier fuerit sterilis, tamen sapissime votis correspondet eventus, quod doceat exempla sacra Rebecce Genes. 25. vers. 21. Saræ Genes. 11. vers. 30. Rachel Genes. 39. vers. 32. uxoris Manue Judic. cap. 13. vers. 2. Annæ lib. 1. Samuelis. cap. 1. vers. 2. Elizabeth Luca cap. 1. vers. 37. nec in potestate agrorum est, ut fundus diligentissimè ab iis constitus fructus semper ferat, quia ut ait Tullius lib. 2. eleg. ult.
- Spes alit agricolæ, spes fuleis credit aratis
Semina, quæ magno fenore reddat ager.*
Interdum tamen, ut aiebat Ovidius epist. 18.
Fallitur augurio spes bona sape suo.
Non enim est nostri arbitrii prolem suscipere, quia Deus effector rerum omnium sterilem habitare facit in domo. Psalm. 113. vers. ult.
- (d) **Authenticum legale.**] In d. Novell. 22. ex qua deducta est authentica Hodie, C. de repud.
- (c) **Gregorii secundi.**] Relati in cap. 1. 33. q. 1. & integra extat in epist. 14.
- (e) **Justum judicium.**] Quid sit justum judicium, expolui in cap. 1. hoc tit.

COMMENTARIUM.

3. **E**X hoc textu sequens deducitur disputanda assertio. Si de impotentia coeundi constat, statim matrimonium separatur, aliàs cohabitabunt conjuges per triennium; & si cum septima manu propinquorum jurant carnis copula adhaesisse, & non potuisse conjungi, statim separantur. Probant eam textus in cap. 1. 2. & 3. 33. quest. 1. cap. unic. 33.

quest. 2. cap. quemadmodum, de jurejur. leg. in causis, Cod. de repud. Novell. 22. Justin. leg. 3. tit. 8. partit. 4. Fulbertus Carnotensis Episcopus epistol. 48. ibi; De causa unde simplicitatem nostram consulere voluisti, in 6. lib. capitul. 91. ita scriptum invenimus: Si vir & mulier conjunxerint se in matrimonio, & postea dixerit mulier de viro, non posse nubere cum eo, si poterit probare quod verum sit, accipiat alium, eo quod juxta Apostolum non potuit illi reddere viri sui debitum. Illustrant ultra congestos à Barbosa in presenti, & lib. 1. voto 2. Robertus lib. 4. rer. judic. cap. 10. Petrus Gregor. in cap. 1. de spons. num. 40. & lib. 3. part. tit. 21. cap. 9. Vighel. in method. jur. Canon. lib. 4. cap. 18. fol. 416. Narbona de atate, anno 50. quest. 6. Torreblanca de jure spir. lib. 2. cap. 15. sect. 4. Stortian in select. epist. 143. theorem. 369. Petrus Herodius lib. 4. Pandect. tit. 16. cap. 5. Joannes Sanchez in select. disputat. 56. D. Joannes de Larrea tom. 1. decis. disp. 3. Basilius lib. 7. de matrim. cap. 56. & 61. & q. 5. scholast. Arniceus de jure connub. cap. 6. sect. 8. Christineus tom. 1. decis. 338. Borell. tom. 3. decis. tit. 1. num. 653. Germonius lib. 2. animad. cap. 10. Hurtado de resid. tom. 2. resol. 7. Paulus Zacchias 99. medicolegal. lib. 3. titul. 1. & lib. 9. tit. 3. & tit. 9. quest. 1. Arnold. Corvinus in aphorism. juris Pontifici, lib. 2. tit. 13. Covarr. specialit. tract. de frigid. & malef. Diana p. 11. tract. 5. resol. 7. & 9. Franc. Leo tom. 2. decis. Valent. decis. 180. Canisius & Cujac. in presenti.

Sed pro dubitandiratione in præsentem assertionem sic insurgo: Nuptias non concubitus, sed consensus facit, l. nuptias, ff. de reg. jur. & perpetuæ vitæ consuetudo, sive ut ait Quintilianus declamat. 368. *Matrimonia sunt ab ipsarum natura inventa: sic mares feminis junguntur, ut imbecillior sexus presidium, natura societatem sumat.* Unde eos, qui nec seminare valent, nec membrum erigere, judicare solet Ecclesia, ut quas uxores habere non possunt, habeant ut forores, ut probavi in cap. consultationi, hoc tit. quare charitas illa conjugalis, nec fenio, nec frigiditate ulla minuitur, aut tepescit. D. Augustinus lib. de bono conjug. tom. 6. *In bono, licet annofo conjugio, etsi marceuerit ardor etatis inter masculum & feminam, viget tamen ardor charitatis inter maritum & uxorem.* Neque liberorum procreationis spes, quæ huic libidini obtendi solet, causa esse potest, ut sanctissima matrimonii religio compos non evadat, nam ut ait idem Augustinus ubi proximè: *Manet vinculum nuptiarum, etiamsi proles, cujus causa à initium est manifesta celeritate non subsequatur.* Apud Tacitum lib. 4. annal. *Agrippina sibi maritum à Tiberio exposcit, qui subveniret solitudini, inquebat: daret maritum nubilem adhuc juveni sibi, nec aliud pro his, quam ex matrimonio solatium.* Ergo sicut ipse coitus matrimonium non facit, nec ipsa frigiditas matrimonium dissolvit, ut aiebat Quintilianus declam. 247. ibi: *Sicut coitus, atque congressus citra ju non efficeret uxorem, ita uxor citra hæc manet.*

Quæ dubitandi ratione non obstante vera est præsens assertio, pro cuius expositione sciendum est,

4. Impugatur tractus agrius.
5. De frigiditatis impedimento.

est, in presenti titulo agi de impedimento matrimonii, quod provenit ex defectu corporali; quem triplicem fecerunt veteres compilatores, videlicet frigus, maleficium, & impotentiam coeundi, dum presentem titulum concipiunt de frigidis & maleficiatis, & impotentia coeundi. In prima, & secunda compilatione frigiditas primò inspicienda est, quæ vel à natura, vel casu provenit; alios enim eunuchos natura, alios casus facit, cap. qui sitit 33. q. 5. probavi in cap. ex parte de corpore viriat. Natura dicuntur eunuchi, qui ita frigidi sunt, ut operam copulæ dare non possint, cap. requisisti 33. q. 1. idque vel ex defectu ætatis provenit, ut pueri nondum puberes, juxta tradita supra in cap. 2. de despons. impub. vel ex longæva ætate, ut senio confecti, qui frigidiores sunt, teste Aristot. lib. 5. de generatione, cap. 1. ideo lex Jul. & Papia sexagenarium & quinquagenarium matrimonium contrahere prohibuit, quasi in ea ætate prolis suscipiendæ spes esset adempta. Quod emendavit Imperator Justin. in l. sancimus, C. de nupt. Et Ecclesia senibus etiam decrepitis matrimonium permisit ad humanitatis, & imbecillitatis solatium, cap. nuptiarum 27. q. 1. docent Covarr. de matrim. 2. p. cap. 8. §. 2. num. 10. Mantic. de conject. lib. 11. tit. 13. Duennas regul. 35. o. limit. 1. Gail. lib. 2. practic. cap. 141. num. 8. Matienzo in l. 10. tit. 7. lib. 5. recopil. sed si ignorantes ætatis alterius conjugis matrimonium ad prolem suscipiendam contraherent, & ita essent senio confecti ut coire nequirent, matrimonium nullum est, nec expectatur triennium ad cognoscendam frigiditatem, ut probat Narbona de ætate anno 50. q. 6. plura de matrimonio senum Arniseus de jure connub. cap. 2. sect. 4. plures apud Palaum disput. 4. de matrim. puncto 14. §. 2. quia senes, qui ita ætate pleni sunt, frigidi, & invalidi ad copulam judicantur, Martialis lib. 11. epigr. 82.

Cum sine communi vexat spado Dydinus Egli,

Et jacet in medio sicca puella thoro.

Viribus hic operi non est, hic utilis annis,

Ergo sine effectu prurii uter que labor,

Supplex illa rogat pro se, miserique duobus:

Hunc juvenem facias, hunc Cytheræ virum.

Vel ex defectu alicujus partis genitalium, ut eunuchi, quibus testiculi nulli sunt, qui matrimonium contrahere nequeunt, ut declaravit Sixtus V. in constitutione edita anno 1587. quam referunt Basil. d. q. 5. scholast. Scortia in select. epist. 143. theorem. 369. Palaum supra, Sanchez lib. 7. disput. 92. num. 17. Valentia tom. 4. disput. 10. q. 5. art. 3. M. Perez de matrim. disput. 37. sect. 4. qui veterum Doctorum varias sententias circa hæc matrimonia eunuchorum jam sopitas prædicta constitutione esse referunt: circa eos verò eunuchos, quibus testes avulsi non sunt, sed potius intra corpus reconditi, & ita non servant proprium locum, videndi sunt Basil. d. lib. 7. de matrim. cap. 68. num. 3. Leander de Sacramentis tom. 2. tract. 9. disput. 21. q. 16. Diana p. 12. tract. miscel. fol. 203. qui affirmativè resolvunt, eos posse matrimonium contrahere. Similiter prædicta constitutione Sixti V. declaratum est, nullum esse matrimonium spadonum, quod jure civili sustinebatur, quia licet prolem suscipere nequeant, tamen veneri inserviant, l. si serva, §. ult. ff. de jure dot. ubi ita ait Ulpianus: *Si spadoni nupsent mulier, distinguendum arbitror, castratus fuerit, nec-ne? ut in castrato duas dotem non esse; in eo qui castratus non est, quia est matrimonium, & dos, &*

dotis actio est. Docet Morla in empur. tit. 1. q. 11. itaque hujus generis spado adoptare potest. §. sed & illud, de adopt. l. 2. ff. eod. necnon hæredem instituire posthumum, l. sed est quisquam, ff. de liber. & posthum. nam etsi spadonum generalis sit appellatio, l. spadonum, ff. de verb. signif. contracta tamen significatione spadones dicuntur, ut ait Theophilus in d. §. sed & illud, qui propter vitium aliquod liberos procreare non possunt, sed eo sublato possunt suscipere liberos, ut Galenus ostendit aphorism. 62. lib. 5. docens nonnunquam homines infæcundos esse propter excessivam temperamenti frigiditatem, caliditatem, humiditatem, vel siccitatem. Et hæc de frigidis sufficiant, ut ad maleficiatis perveniamus.

Maleficium in presenti accipimus, pro incantatione, ut in ut. C. de malef. & malhem. Maleficiati dicuntur incantati, quibus magicis artibus, fascinoque ligatis rei veneræ facultas impedita est per sortiaras, & maleficas. Hincmarus Rhenensis in cap. si quis per sortiaras 32. q. 1. qui textus desumptus est ex ejus epistola nondum edita, quam Synodi Tulliasensis jussu ad Aquitanæ Archiepiscopos scriptis de nuptiis Stephani Comitis Arvernorum, & filia Regemundis Comitissæ Tolosanæ, ut notavit Sirmundus ad Capitularia Caroli, fol. 94. Et sua ætate sponso a maleficis ita fascino devinciri, ut impotentes ad concubitum redderentur, tradit Tertul. lib. de veland. virginib. his verbis: *Nam est aliquid etiam apud ethnicos metuendum, quod fascinum vocant. Hoc nos interdum diabolo impuimus; ipsius est enim boni odium, interdum Deo deputamus; illius est enim superbia judicium, extollens humiles, & deprimentis elatos. Timebit igitur virgo sanctior, vel in nomine fascini hinc adversarium in Deum, illius lividum ingensum, hujus censorium lumen; & gaudebit sibi soli, & Deo nota.* Exemplis probant Herodotus lib. 2. ubi refert Regem Amasin diu nequivisse congressum habere cum uxore, magicis incantationibus impeditum. Idem de Numantia uxore Sylvani refert Tacitus lib. 4. annal. De Aurelio idem tradit Zonaras 2. tom. pag. 223. De Theodorico Rege Paulus Æmilius in Clotario, cap. 2. De Eulalio Gregor. Turonensis lib. 10. cap. 8. ita ait: *Eulalius puellam de monasterio Lugdunensi diripuit, eamque accepit; sed concubina ejus, instigante invidia, maleficis sensum ejus oppilaverunt.* Id ipsum viri multarum rerum usu, & doctrinâ præstantes, nostra, patrum, atque etiam majorum memoriâ litteris contestati sunt, quorum rejicere, seu adspernari auctoritatem, insignis impudentia esset. D. Aug. tract. 7. in Joannem Theolog. D. Thom. in 4. Grilland. in tract. de sortileg. Ulricus Molitor in tract. de lamis, Delcius lib. 3. disquisit. magicar. q. 4. sect. 8. per totam, P. Greg. lib. 13. de Rep. cap. 30. & 31. Sirmundus in not. ad Capitul. Caroli, fol. 94. idque potest efficere dæmon, quia non ignorat media necessaria ad impotentiam; hoc enim ex duobus principiis naturalibus dependet; ex calore scilicet, & spiritu: potest autem dæmon calorem minuere, & spiritus impedire; imò & post aliquos animi affectus movere excitationes adeo vehementes, ut omnino copulam impediunt, veluti timor, tristitia, & similes: idque experientia docet; nam sæpe maleficiatus quandoque ad unam solam impotens est, atque ablato ligamine manet potens; quæ diversitas ex causa naturali nequit provenire. Cum ergo non proveniat à causa naturali, erit effectus dæmonis;

6.
De maleficiatis.

ut docet D. Thomas communiter receptus in 4. dist. 34. q. unie. art. 3. & 4. Accedit, nam cum dæmon voluntariè; & non ex necessitate operetur, potest impedire facultatem coeundi respectu unius, & non respectu alterius; præcipue cum sæpe impedimentum malefici proveniat ex impressione dæmonis in hominis imagine, ex qua omnino tollit concupiscentiam ad illam, ut notavit Abulensis q. 90. in cap. 19. *Matthæi*; & agnovit Ovid. lib. 3. de amore, eleg. 6. ibi:

*Qui vobis & magicam nervos torpere per artes;
Et juveni, & cupido carmen obesse viro.*

Incantationes istæ vocantur defixiones, ut probat Cujac. lib. 21. obs. cap. 22. & lib. 27. cap. 17. qui in præfenti rectè notat, apud Paulum lib. 5. *sententiarum*. tit. 23. pro *interficere*, legendum esse, *defigere*. Dicuntur etiam veneris vincula à Virgilio *ecloga* 8. amatoriarum necessitates à Sinesio *epist.* 121. magicum cantamen à Prudentio in hymno D. Cypriani, ibi:

*Vnus erat juvenum doctissimus artibus sinistris,
Fraude pudicitia perfringere, nihil sacris putare,
Sepe etiam magicæ certamen mire per sepulchra,
Quo geniale thori jus solvere, absente nupta.*

Ut etiam ipsi malefici suis incantationibus mentes hominum turbant. D. Isidorus lib. 8. *etymolog.* cap. 9. *Magici sunt qui ob facinorum magnitudinem vulgo appellantur malefici, qui elementa concutunt, hominum mentes turbant, & sine ullo veneni haustu violentià tantum carminum interimunt.* De quibus accipiendus est Ulpianus in l. item 15. ff. de injuriis, ubi quærit, an si quis medicaminibus, vel alio modo alicujus mentem turbaverit, detur injuriarum actio? Et respondet dari. Possumus etiam suspicari hoc magico scelere servum fascinatum fuisse redditum in l. 1. §. apud *Ulpianum* ff. de edil. edict. Immo & ipsi malefici carminibus suis & præstigiosis susurris aliquando numina, elementaque descendere jactabant; quæ & alia representabant, ut homines terrerent, & ipsos tanquam divinarum rerum, & celestium dominatores colerent. Petronius in *satyr.* pag. 69. c. 18. de *Encolpio*: ubi dum jactantiam magæ mulieris prodit, ait:

*Quid levior a loquor: luna descendit imago
Carminibus deducit amens, trepidusque furentes
Flectere Phœbus equos revoluta cogitur orbe.
Tantum dicta valent taurorum: flamma que scit
Virgineis extincta sacris,*

Quo modo accipiendus est Paulus in l. si quis 30. ff. de penis, dum ait: Quod si quis aliquid fecerit, quo hominum leves animi superstitione numinis terreantur, D. Marcum rescripsisse, eum in insulam relegari. Aliquando etiam ipsa arte magica, & suis præstigiis faciebant, ut viderentur devorare gladios acutos; & irritare serpentes venenatos, & alia id genus incredibilia facere. Apulejus lib. 2. de *Asino aureo*: Et tamen Athenis proximo, & ante *Pæcilem* porticum, islo gemino obtutu circulariæ aspexi equestrem spatham præcutam mucrone infesto devorasse: ac mox, eundem invitamento exiguæ stipis, bannatoriam lanceam, qua parte minatur exitum, in ima viscera condidisse; & ecce ponè lancea ferrum, quæ bacillum inversi teli ad occipitum per inguine n. subit: puer in molliem decorus insurgit, hincq; flexibus tortuosis enervam, & exossam saltationem explicat cum omnium, qui aderamus, admiratione. Qui dicebantur circulatorum, ex Philone Judæo de *special. leg.* unde dum agit de arte magica, ait, ex hac adulterata,

& corrupta descendere quas propriè maximè vocabulo malas artes dicimus circulatorum, ariolorumque, l. final. ff. de ex tra ord. crim. ubi *Constitutus* ait: *Circulatores, qui serpentes circumferunt, & proponunt, si cui ob eorum metum damnum daturum est, pro admitti criminis modo coerceri.* Seneca lib. 6. de beneficiis, cap. 11. *Concilii Tolet.* 4. can. 28. *Synodus 6. Trull.* can. 61. plura de his circulatoribus *Beroaldus in notis ad Apul. supra*, *Pamelius & Zerdæ ad Tertul. de præscript.* & in *apolog.* cap. 23. & 43. *Ballamon in d. can.* 61. *Forcatul. dialog.* 88. in *Negion.* *Ramirez de Prado in pentecost.* cap. 1. *Planè hoc genus fascini vanum, futile, ac ridiculum videbitur, si ejus conficiendi modos intueamur; namque Albertus Mag. de animal.* lib. 22. *P. Palud. in 4. distinct.* 34. *Paulus Grillandus de fortileg.* *Joannes Brunel. in tract. de sponsal.* *Delrius ubi supra*, & plerique alii tradiderunt, fascinatione homines devinciri, & impotentes ad concubitum effici, si penis lupi eorum nomine ligetur, vel si nodus ligulæ fiat cum Sacerdos nubentes benedicat, vel si prima nocte nuptiarum januæ cubicali desponsorum acus, vel cultrum ab inclamante figatur, & altero sponforum respondente rumpatur, cuspidem in ligno remanente. Item si antierius subligaculi surreptum ligamen colligetur; & demum fabis, & gallorum testiculis. Hujusmodi alligationum sic meminit *Virgii. eclog.* 8.

Necte tribus nodis ternos Amarylli colores.

Necte Amarylli modo: & Veneris die, vincula necito.

Hæ sunt bullatæ nugæ, quæ cæthinnum facile prudentioribus movebunt. Quid enim efficere res ejusmodi possunt, quantumvis ligentur, aut figantur, nisi genius præstigiator adhibeatur, & agat? & ipse maleficus sit mancipium caco-dæmonis, cui se totum expressit, aut tacitè dederit, ut tandem cum eo penas æternæ damnationis dependat. Hoc sanè innuere videtur post *Theocritum Virgii. eclog.* 8. dum ait:

Conjugis ut magicis sanos avertere sacris

Experiar sensus, nihil hic nisi carmina desunt;

Nec minus inepta sunt & ridicula remedia, quibus creditur solvi ligamen & impotentia concubitum, quæ impia fascinatio invexit. Ecce ajunt fascinum abigi, si nodus virgæ lupi, vel ligulæ dissolvatur: si cuspidem infixam eripiat: si ligamen subligatis surreptum comburatur. Item si vir per anulum nuptialem mingat ut *Cardanus* scripsit de *varietate rerum*, lib. 26. cap. 9. De his maleficiis agunt plures congesti à *Barbosa rom.* 6. in *select.* ad hunc textum.

Sequitur impotentia coeundi, quæ provenit tam in viro, quam in femina ex defectu naturali, aut ex morbo. Et proveniens ex defectu naturali, vel appatens esse potest, vel non appatens. Appatens respicit præcipue genitales partes oculis conspicuas; in viris enim membrum flaccidum, aut nimis parvum, vel magnitudinis etiam incongruæ, vel tenuitate, seu crassitie infigæ, aut obtortum, aut rugosum; testes quoque aut nulli, aut admodum exigui, cocundi impotentiam manifestè arguunt. In feminis etiam hæc impotentia datur ex nimia uteri angustia, & ejus totali clausura; unde de muliere arcta, & obstructa *Ædilius edicto* cavetur, quod sana non est, l. *quæritur* 14. §. *mulier em.* ff. de *adlit. edict.* Defectus non apparentes proveniunt ex diversis morbis, quos refert *Paulus Zacchias d. lib.*

7.
De impotentia coeundi.

d. lib. 3. tit. 1. q. 3. & 4. & lib. 9. tit. 3. & tit. 9. Deinde sciendum est, impotentiam supervenientem ex causis naturalibus, aut maleficio, nullo modo dirimere matrimonium jam celebratum, cap. debita 27. q. 2. cap. hi qui matrimonio 32. q. 7. quia plura impediunt contrahi matrimonium, quæ supervenientia contractum non dirimunt. l. patre furioso, ff. de his qui sunt sui, l. oratione 16. §. final. ff. de ritu nupr. l. furor, ff. de spons. Ratio ultra vinculi firmitatem adducitur ab Ulpiano in l. si cum dotem 22. §. si maritus, ff. soluto matrim. ibi: Quid enim tam humanum est, quam fortunis casibus mulieris maritum, vel uxorem viri participem esse; quam illustravi in c. 1. de conjug. leproso. Quare civiles leges evanuerant, quæ permittebant bonâ gratiâ, sine pœna solutionem matrimonii ex causis supervenientibus, quibus non putabatur posse commode retineri matrimonium, scilicet ob valetudinem, senectutem, militiam, l. veluti 61. cum sequentem, ff. de donat. inter: captivitate, & servitutem, l. i. ff. de divor. l. si quis sic stipuler, ff. soluto matrim. l. in bello 12. §. sed caprovi, ff. de captivis. Illustravi in cap. in presentia, de spons. propter sterilitatem, l. viricus 60. l. & ideo, ff. de donat. inter. Apud eosdem Romanos, si vir esset impotens, aut frigidus, non licebat ei uxorem repudiare, sed alteri eam tradebat, ut testatur Strabo lib. 11. de Catone Uticensi, qui Hortensio uxorem tradidit, ut ex eo coitu liberi susciperentur: referunt etiam Appianus lib. 5. de bello civil. Plutarchus in ipso Catone, & canit Lucanus lib. 2. memineruntque ejus moris Tertul. in apolo. cap. 39. D. Hieronymus lib. 2. in Jovinianum, D. August. de fide & operibus, & de bono conjug. cap. 18. Et Sarracenos eundem morem tenuisse referunt Cælius Rhodigin. lib. 15. antiq. lect. c. 17. Ammianus lib. 14. Et idem de Spartanis tradit Plutarchus, & ipsum morem condemnat August. in cap. sic non sunt facienda 32. q. 4.

8. Manet ergo, matrimonium non dissolvi per impotentiam supervenientem, ut probatur ex cap. hi qui 32. q. 17. ubi generaliter docet Pontifex, ob nullam impotentiam supervenientem dirimi matrimonium: & in cap. si uxorem 32. q. 5. dicitur, retinendam esse uxorem antea ductam, non obstantem quocumque corporis impedimento superveniente. Nec contrarium suadet textus in cap. proposuisti 32. q. 7. ubi propter impedimentum superveniens uxori concessa fuit ejus viro facultas ducendi aliam; nam dicendum est cum Glossa ibi, verbo Nubas, Soto in 4. dist. 33. q. 1. art. 2. Menoch. de arbit. lib. 2. cen. 5. casu 420. num. 95. Bellarm. lib. 1. de matrim. cap. 11. & lib. 4. de Rom. Pontif. cap. 12. Fr. Antonio Perez in Penitentiæ scho fidei, vol. 4. de R. P. cap. 3. num. 72. quod in illius textus specie prior uxor non erat legitima, propter impedimentum perpetuum; & ita primum matrimonium nullum fuisse. Nec obstat, quod in eo textu asseratur debitum subsidium non esse auferendum primæ uxori; nam respondetur, ea verba esse referenda ad dotis restitutionem; impotentia autem supra relata impedit, & dirimit matrimonium contrahendum; desideratur autem, ut ob causam impotentiam frigiditatis, seu maleficii, matrimonium nullum declaretur, quod impedimentum illud naturale, vel maleficium sit perpetuum, indissolubile, seu immedicabile; & quod perseveret, cap. 1. hoc tit. l. 2. c. 8. p. 4. quare si statim apparere possit esse perpetuum, itatim quoque separari poterit

matrimonium, cap. 1. hoc tit. docent plures congesti à Barb. rom. 6. in select. ad hunc textum, sin autem dubium sit an possit curari, seu tempore tolli, ut plerumque contingit, l. si quis 9. ff. de liber. & postb. Theophilus in §. 9. lastur. de adopr. & dubia sint signa impotentiam, & uterque, aut alteruter fatetur impotentiam, triennium expectandum est. Stephanus Papa II. cujus difficillima verba retuli supra in cap. final. de conjugio leproso, ex præsentis textu, & cap. final. Quando tamen dicatur dubia impotentia, latè profecquitur Sanchez ubi supra, disput. ult. quod triennium computandum est à die intentatæ copulæ, ut innuitur in hoc textu, & in cap. final. hoc tit. Ità docuerunt Sanchez lib. 7. disp. 116. Reginald. lib. 31. num. 107. Cæterum attentâ consuetudine triennium computandum est à decreto Judicis, ut decrevit sæpe Rota apud Farin. volum. 2. decis. 192. & 226. Palao p. 14. §. 10. Diana p. 11. tract. 5. res. 8. Et hoc triennium non esse computandum, nisi post plenam pubertatem, rectè docent Hurtad. de matr. disput. 22. difficult. 11. Palao d. §. 4. num. 6. Sanchez d. lib. 7. disput. 104. num. 18. immò & Germon. 2. anim. cap. 10. ab anno 21. incipere probavit, eo quod ante hoc tempus potest impotentia provenire ex debilitate virium ad copulam perfectam. Deinde hoc triennium debet esse continuum moraliter, non tamen mathematicè, ut colligitur ex d. cap. final. An verò fœmina nimis arcta teneatur pati incisionem ferro, ligno, vel alio instrumento, ut ita potens reddatur viro suo, gravis quæstio est, quam novissimè disputat Diana p. 11. tract. 5. res. 8. qui resolvit, mulierem nimis arctam contrahentem matrimonium teneri pati incisionem, arctam verò juxta virginalem pudorem, ut sunt cæteræ virgines, non teneri, quia tunc impedimentum potius ex parte viri quam fœminæ provenit. Notanda tamen est differentia inter casum, in quo matrimonium solvitur propter impotentiam naturalem, & ob maleficium; nam si solutum ob maleficium sit, postquam alter ex conjugibus secundas nuptias contraxit, etiam superflite illo cui junctus fuerat, et si habitas ad copulam ei reddita sit, non solvitur secundum conjugium, & primum suscitatur; si verò separatio fuerit facta propter impotentiam naturalem, & frigidus receperit potestatem coeundi, peractâ poenitentia ad primam uxorem, relicta secunda redire cogitur, cap. requisisti 33. q. 5. Differentiæ ratio ex eo provenit, quia cum agitur de separatione matrimonii ob frigiditatem, vel impotentiam naturalem, talis ea debet esse, ut is qui separatur, dicatur esse impotens erga omnes fœminas; quia est perpetuum impedimentum, cap. 1. hoc tit. quare cum Ecclesia non permittat ob hoc naturale impedimentum solutionem matrimonii, nisi ob eam rationem, quia perpetuum judicavit, si decepta fuerit ex eo, quod illud perpetuum diceretur, detecto mendacio restituit primum matrimonium; quia impedimentum non perseverat, ut probatum fuerat. Quo casu, cum videlicet ex falsa causa matrimonium solutum est, & restituitur primum conjugium, maritus ad uxorem redire cogitur, etiam si sacris ordinibus sit initiatus, ut docent Sanchez lib. 7. de matrim. disput. 99. num. 39. Barbosa lib. 1. voto 2. Leander de sacri am. rom. 2. tract. 5. disput. 21. q. 52. Diana p. 11. tract. 5. res. 9. licet contrarium observetur, si religionem professus sit, nam tunc cum matrimonium tantum

tantum ratum esset, & illud dissolvatur propter conjugis professionem, ex traditis in cap. ex publico, de conversis conjug. non tenetur ille redire ad saeculum, aut uxori restituendus est, ut doctè probat D. Joannes de Larrea decis. 3. *Gr anat.* At quando de maleficio agitur, & impotentia coeundi, ex eo maleficiatus semper non est impotens erga omnes, sed erga sponfam tantum & nuptam, ut colligitur ex cap. final. hoc titul. quare separatus ob maleficiatum ab uxore, quam cognoscere non poterat, aliam accipiens, & cognoscens, ab ea non est separandus: docuit P. Greg. in cap. i. de spons. num. 45. Hæc tamen doctrina in praxi duas patitur exceptiones. Prima est, quando maleficiatum est generale respectu omnium mulierum: tunc enim si maleficiatus dissoluto priori matrimonio secundum contraxit & consummaverit, restituendum est prius matrimonium; & hoc casu idem diceudum est de maleficiato ac de frigido; nam supponimus, maleficiatum quoad omnes esse impotentem, sicut est frigidus: quare si praxis docuerit, cessare impotentiam ortam ex maleficio, constabit non fuisse perpetuam, & consequenter Ecclesiæ sententiam ex falsa præsumptione perpetui maleficii prolatam fuisse, ut probant D. Thomas in 4. diff. 34. in fine, Hentiquez lib. 12. de matrim. cap. 8. n. 3. Gregorius Lopez in l. final. iii. 8. part. 4. Secunda exceptio est, quando maleficiatus eandem uxorem, à qua ratione maleficii fuerat separatus, post contractum secundum matrimonium carnaliter cognovit; & eo casu proculdubio instaurandum est prius matrimonium cum illa contractum; nam creditur Ecclesiam dissolventem matrimonium deceptam fuisse, dum impotentiam illam ex maleficio perpetuam iudicavit, ut notat Gloss. in d. cap. final. 33. q. 1. & in cap. fraternitatis, hoc titul. verbo Divinum, Sylvester in summa, verbo Matrimonium 8. q. 16. Quo modo accipiendus est textus in cap. final. 33. q. 1. dum in eo docetur, quod reddita primâ uxore habili, adhuc non est restitutum prius matrimonium; nam textus ille accipiendus est cum maleficiatum illud non erat generale, sed particulare quoad unam.

9. *Traditur ratio decidendi.* His suppositis ratio præsentis assertionis ex eo provenit, nam ad valorem matrimonii desideratur ut conjuges possint fieri una caro: quod cum non admittat impotentia perpetua, ideo matrimonium celebratum cum impotenti non valet; nam repugnat obligationi conjugali ad copulam impotentia coeundi, & matrimonium requirit obligationem saltem radicalem ad copulam aptam generationi, per se loquendo: sed qui absolute habet impotentiam ad copulam, non potest sic obligari, eo quod ad impossibile nemo obligatur, l. impossibile 18. ff. de regul. juris: ergo est incapax matrimonii. Accedit, nam commune conjugum votum est liberos procreare, cum tempore contractus alter ait, *Volo pater esse*; alter verò, *Volo mater esse*; quia ut ait Plato in convivio, seu de amore: *Nos omnes proprio quodam naturali instinctu incredibili per peccatis desiderio tenemur.* Faciunt textus in l. liberorum, §. final. ff. de v. s. l. lege, C. de legit. hered. & D. Aug. lib. 1. de adult. ait: *Conjugum propagatio filiorum prima est, & naturalis causa nuptiarum.* Et sermone 3. Dominic. 3. post. Transit. sic: *Vxor non propter libidinem, sed propter filiorum procreationem accipitur; denique & ipsa tabula matrimoniales hoc continent, liberorum procreandorum causâ.* D. Cyprianus in Sym-

bol. Apostol. ibi: *Matrimonia contrahuntur, inquit, quia creditur successurâ posteritas.* Et D. Hieronymus lib. 2. epist. 19. ad Furiam, docet: *Sola libido insita à Deo ob liberorum procreationem, si fines suos egressa fuerit, redundat in vitium, & quoddam lege naturæ in coitum gestit erumpere.* Unde Septimia, quæ in contumeliam filiorum publico seni nupsit, conjugium improbatum fuit, quia ut ait Valer. Maximus lib. 7. cap. 7. *Non creandorum liberorum causâ matrimonium intercesserat.* Itaque cum spes futurae prolis, & liberorum procreatio præcipuus sitineundi matrimonii finis, non potest dici conjugium cum eo ritè vel perfectè contrahi, qui vir non est, & ex cuius amplexu nulla liberorum spes esse potest, duo enim sunt quæ in conjugio licitè desiderari possunt, voluptas, & prolis spes: voluptas, si libidinosa lascivia abest, licita, & legitima esse potest. Cicero lib. 1. officior. ibi: *Cum sit hæc natura communis omnium animantium, ut habeant libidinem procreandi, prima societas in ipso est conjugio proxima in liberis.* Et ideo Quintil. declam. 279. ajebat: *Non satis est maritum solo tantum osculo putari.* Prosequitur alia Robertus lib. 4. rer. judicat. cap. 1.

10. *Dissoluitur dubitandum.* Nec obstat dubitandi ratio supra adducta; nam licet consensus tantum faciat nuptias, consensus ille includit tria bona matrimonii, fidem videlicet, prolem, & sacramentum, ut probavi in cap. final. de condit. apposit. Et ita si deficit aptitudo ad copulam, deficit unum ex bonis substantialibus ad matrimonium, ac per consequens nullum est matrimonium, nisi contrahatur nullâ habitâ relatione ad copulam, sed animo castè vivendi; quo casu sustineri matrimonium probavi supra in cap. consultationi. Hæc autem impotentia debet esse physica, qua intercedente non adest materia habilis ad contractum. Cæterum si tantum sit moralis ad actum, non tollit obligationem radicalem, ut procedit in eo qui mortis proximus, etiam desperata salute nuptias validè & licitè contrahit, ut communis est omnium sententia.

11. *Exponitur can. 17. Concil. Wormen.* Sed antequam manum à tabula levemus, exponendus est difficilis textus in can. 17. Concilii apud Wermer. temporibus Pipini Regis celebrati, in illis verbis: *Si qua mulier proclamaverit, quod vir suus nunquam consistet cum ea, exeat inde ad crucem, & si verum fuerit, separantur, & illa faciat quod vult.* Refert Carnotensis p. 8. Decret. cap. 179. & extat tom. 17. Concil. Regiæ editionis, fol. 587. in quo difficile est, quoddam sit genus probationis, seu iudicii per crucem. Vitus Amerbachius relatâ à Patre Grethero lib. 2. de cruce, cap. 21. putat crucem in legibus Francicis, & Longobaradicis fuisse armorem quoddam genus simile illis, quod nobis est monomachia, duellum, seu singulare certamen; & hanc pugnam, ab armis in crucis speciem formatam, crucis nomen accepisse, & ad probationem innocentiam, latentisque veritatis indagacionem adhibitam esse. Sed illum rectè refellit Gretherus ubi supra. Nec de hoc iudicio accipi potest relatâ canon, cum in eo agatur de viro & uxore, quin non per pugnam, & duellum debent probare potentiam ad coeundum. Quare pro hujus canonis expositione sciendum est, apud veteres inter alias probationes ferri candentis, aquæ frigidæ, & similes, de quibus agemus in cap. final. de purg. vulgari, crucis iudicium, seu examen recenseri, lib. 3. cap. Caroli, c. 46. ibi: *Si auctor venerit, & rem recipere noluerit, campo*

vel cruce contendant. Et appenā. 2. cap. 33. ibi: Dicens quod illis sit damnū factum, & hoc contendere voluerit in iudicio, aut in campo, aut ad crucem, licentiam habeat. Eius probationis forma describitur in legibus Frison. tit. 14. §. 1. ibi: Si homo quislibet in seditione actus ba populi fuerit interfectus, nec homicida poterit inveniri, propter multitudinem eorū qui aderant, licet ei, qui compositionem ipsius querere vult, de homicidio usque ad septem homines interpellare, & unicuique eorum crimen homicidii obijcere, & debet uniuscuiusque eorum sua duodecima manu obijcti criminis se purificare sacramento: tunc ducendi sunt ad Basilicam, & sortes super altare mittende; vel si juxta Ecclesiam fieri non poterit, super reliquias Sanctorum. Quae sortes tales esse debent: duo vult de virga preciosa, quos tenos vocant, quorum unus signo crucis inscribitur, alius purus dimittitur; & lana mundā obvolvitur super altare, seu reliquias mittuntur; & Presbyter, si adfuerit, vel si Presbyter deest, puer quilibet innocens unam de ipsis sortibus de altari tollat, & interim Deus exorandus, silli septem, qui de homicidio commissio juraverunt, verum jurassent, evidenti signo ostendat. Si illum qui cruce signatur festulerit, innocentes erunt qui juraverunt; si vero alterum sustulerit, tunc unusquisque illorum septem faciat suam sortem; id est tenam de virga, & signet signo suo, ut cum tam ille, quam ceteri qui circumstant, cognoscere possint, & obvolvatur lana mundā, & altari, seu reliquiis imponantur; & Presbyter si adfuerit, si vero non, ut superius, puer innocens unumquemque eorum sigillatim de altari tollat, & ei qui suam sortem esse cognoverit, rogat: cujus sortem extremam esse contigerit, ille homicidii compositionem persolvere cogatur, ceteris, quorum sortes prius levatae sunt, absolutis. Si autem in prima duarum sortium missione, illam quoque crucis signo notata est, sustulerit, innocentes erunt, sicut praediximus, septem qui juraverunt; & ille, si velit, alios de eodem homicidio interpellet; & quicumque interpellatus fuerit, sua duodecima manu perfectorio sacramento se debet excusare, & in hoc interpellatori sufficiat, nec alterius ad sortem quemlibet compellere potest. Etiam de hoc iudicio agitur in legibus Longob. lib. 2. tit. 28. in lege Salica c. 1. & de eo exaudiendi sunt Beda de remed. peccat. cap. 4. ibi: Qui perjurat in manu Episcopi, vel Presbyteri, vel Altari, vel Cruce consecrata; unum annum paeniteat. Guiberti in Hist. Hierosolym. lib. 3. & locus Conticlii CP. §. junctis Lindembrog in Glossar. verbo Crucis, Bignonio in notis ad form. var. cap. 12. Quod quidem iudicium postea prohibitum fuit apud eadem nationes legibus Longobard. lib. 2. tit. 55. Neapolit. tit. 31. lib. 2. capitul. lib. 1. cap. 108. ibi: Sanctum est, ut nullus examinationem crucis facere presumat, ne Christi passio, quae est gloriatio, cuiuslibet temeritate contemptum habeatur. Quia per illam probationem Deus tentabatur; ut dicemus in dicto cap. final. Sensus ergo dicti canonis 17. est, ut si mulier cum viro de impotentia cocundi controversiam habeant, exeant ad crucem, ut veritas pateat, id est ad iudicium crucis; quod per solenne iuramentum supra crucem praestitum formā supracitatae fiebat.

Deinde exponendus est textus in cap. final. 33. §. 1. in illis verbis: Si quis per sortiaras atque maleficas occulto, sed nunquam injusto, Dei iudicio permittente, & diabolo preparante concubitus non sequitur, hortandi sunt quibus ista eveniunt, ut cor de contrito, & spiritu humiliato Deo, & Sacerdoti de

omnibus peccatis suis puram confessionem faciant, & profusis lacrymis, & largioribus elemosinis, atque jeuniis & orationibus Domino satisfaciant, & per exorcismos, ac cetera Ecclesia medicina munia. In quibus referuntur remedia quibus uti liceat ad avertenda maleficia: & primò proponitur sacramentum poenitentiae; quia cum saepe Dominus propter hominum peccata similes incurfus demonis permittat, ut exemplis illustrat Paulus Diaconus in vita Gregorii, c. 11. 12. & 13. hac facta expiatione solet maleficium cessare, ut probat Leonardus de fascinatione, c. final. Secundo loco recensentur exorcismi Ecclesiae, quia instituti sunt ab Ecclesia ad expellendos, coercendosque demones. Concil. Carthag. can. 7. D. Cyprian. epist. 55. & 76. latè probat Pineda lib. 3. de rebus Salomonis, c. 29. a. 6. His accedit, seu potius praecipuum remedium est viva fides, vivaque spes in Deo, ut vulgò notatur ex Paulo ad Ephesios c. 6. & ad Thessalonic. c. 63, & multis exemplis id probat Cassianus collat. 8. c. 18. & 19. D. Gregor. lib. 1. dialog. c. 4. ubi refert, quod cum maleficus quidam suam fecisset invocationem, & charactere, ut daemon inimicum ejus vitā privaret, responsum ei fuit à demone: Habet fidem bonam, & diligenter se signa crucis munit; idcirco non in corpore, sed in undecima parte fructuum suorum in campo, si libet, ei nocere possum. Similes, & valde mirros casus referunt Nazianz. oratione in Cyprianum, Magnus Cyprianus in lib. de exhortat. Lactantius lib. 3. instit. c. 16. Dubium tamen, & magnum est, an ut tollatur impedimentum maleficii, possit ligatus à malefico petere, ut alio maleficio prius solvat à Hostiensis in c. final. hoc tit. & Joannes Andreas vana vanis rejici posse credunt. Sed verius dicendum est, quod cum eo casu optè demonis utendum sit, semper hoc intrinsecè malum est, quia ut ait D. Paulus ad Roman. cap. 3. non sunt faciendā mala, etsi inde eveniant bona; & probat D. Th. in 4. dist. 34. q. unic. art. 3. ad 3. & ideò Alex. III. in c. 2. de sortileg. damnavit Presbyterum, qui licet bona fide, superstitiosā divinatione utebatur, licet id legibus civilibus permittum videatur in l. 4. C. de maleficis, l. 3. tit. 23. part. 7. Nec probari potest Remigii sententia lib. 3. de monolat. ubi docet, quod etsi non liceat precibus orare maleficum ut tollat maleficium alio maleficio, tamen licere ab eo tale remedium extorquere; quem justè reprehendit Delrius lib. 6. de quibus, magic. c. 2. except. 2. Sed si maleficus varia agnoscat remedia, alia licita, alia verò illicita, licebit ab eo petere ut maleficium tollat, licet contrarium teneat Cajetanus tom. 2. opusc. tract. de malef. q. unic. Ratio est, nam ut omnes fatentur, licitum est petere ab usurario mutuū, & ab infideli iuramentum exigere, licet certum sit, illum sub usuris mutuaturum, & hunc per falsos Deos juraturum fore, non aliā ratione, nisi quia utrumque fieri potest sine peccato. Ergo similiter, cum in praesenti casu possit sine peccato maleficus maleficium solvere, justè peti potest ab eo, ut remedio licito illud tollat. Diligenter tamen observanda sunt media, quibus maleficus utitur ad solutionem maleficii, ut si voce utatur, seu verbis occultis, rebus vanis, aut superstitiosis, quae ex se vim non habent naturalem tollendi maleficium; vel si rebus naturalibus utatur, adjungat tamen alia vana & superstitiosa: nam his calibus pactum demonis adesse creditur, & ideò haec remedia illicita sunt.

D. D. Gonzal. in Decretal. Tom. IV.

T

His

13.
Prosequitur
alia diffici-
lis questio.

His consequens est alia, nec parum difficilis questio, an licitum sit uti destructione malefici ad obtinendam sanitatem? Pro cuius questionis solutione sciendum est, quod ut notat Delrius *d. lib. 6. cap. 2. sect. 1. q. 3.* solet aliquando pactum a malefico fieri cum dæmone, ut quamdiu signum aliquod duraverit, duret maleficium, & everso signo cesset, quod fieri contingit duplici interveniente pacto, veluti quando cum dæmone conventum est, ut tali signo durante, duret in vexatione & operatione malefica; & quod remoto signo, cesset à tali vexatione: & in hoc casu constat duplex esse pactum cum dæmone; alterum de nocendo durante signo, alterum verò de cessando ab operatione malefica remoto signo. Quando ergo unum tantum est pactum conventum cum dæmone, ut durante signo maleficè operetur, eo casu, etiam everso signo, non tenetur dæmon virtute pacti ab operatione cessare, sed tantum liberum est ei nocere, vel non: quotiens autem illud duplex pactum præcessit, si maleficus signum evertat, intendens cogere dæmonem, ut ab operatione desistat virtute secundi pacti, vel quilibet alius tollat signum hoc, erit omnino illicitum, & iniquum, eo quod tali facto approbatur pactum secundum, & illius virtute speratur salus ope dæmonis: quare tota hæsitatio est, quando unicum fuit pactum, quo casu everso signi non supponit pactum, in quod confertur; vel quando etiam intercessit duplex pactum, maleficus auferens signum non intendit sibi posterius pactum servare, sed adductus penitentia pacti conventi, intendit omnino rescindere pactum, & ideo auferit signum, quod tollit pacti vinculum, non quatenus est signum posterioris pacti, sed quatenus est eius destructio. In hoc ergo dubio, an liceat signum malefici tollere pro recuperanda salute, obtinuit sententia affirmativa, videlicet licere ipsi malefico, vel alii cuicumque signum malefici tollere animo destruendi pactum cum dæmone conventum, & obtinendæ salutis: probant Scotus *in 4. dist. 34. quest. unic. art. 3.* Henriquez *lib. 12. de matrim. cap. 8.* Navarrus *in summa, cap. 11. num. 29.* Vega *1. tom. summe, cap. 34. num. 110.* Cajetan. *tom. 2. opusculor. tract. 12. de maleficio. q. unic.* Castro *de justa heretic. punitione lib. 1. cap. 15.* Scotus *in 4. dist. 34. q. unica, art. 3.* Delrius *lib. 6. magia, cap. 2. sect. 1. quest. 3.* Et ratione probatur, quia certum est, finem intentum ex destructione signi, licitum esse: quare tota malitia refundi debet in medium adhibitum ad ta-

lem finem consequendum: sed in hoc medio nullam reperiri culpam ex eo constat, quod destruendo signum malefici intentione prædicta, nec pactum, nec amicitia cum dæmone confirmatur, nec ex eo illi aliquis tribuitur honos; immò dæmone contempto, ab ejus receditur amicitia, ideoque signum fœderis destruitur, ut constet dissolutum esse pactum. Quod si dicas, malum esse credere, everso signo dæmonem à vexatione cessaturum: Respondeo, hoc omnino esse à veritate alienum; nam illud credi nullo jure prohibetur, nec continet aliquid infidelitatis, ut advertit Scotus *d. dist. 34. quest. unic.* nam destruens signum, non consentit operationi dæmonis, sed credit, signo sublato dæmonem non amplius vexaturum; quia licet credatur, quod dæmon, qui pacto ligatus erat ad nocendum, soluto pacto per signi everisionem, cesset à tali vexatione. Idque licitum esse facile constat; nam quoties per signum appositum sequitur maleficium, id non aliter contingit, quam dæmone operante, & vexante; at verò quando restituitur sanitas maleficiato per everisionem signi, nullum intervenit auxilium dæmonis, sed mera cessatio illius intenditur, scilicet quod non agat vexando; & ideo non expectatur quod operetur, sed quod desinat agere. Expectare autem effectum dæmonis privativum non est prohibitum, immò licitum est expectare dæmonis fugam ab energumeno, vel cessationem tentationis; nam ille effectus non expectatur, ut effectus alicujus pacti conventi cum dæmone, sed potius est solutio pacti inini cum illo. Nec obstabit si infestæ operationem dæmonis ab ipsis signis non pendere, quia etiam illis ablatis, si voluerit, poterit vexare, vel non; ergo parum prodest signum malefici evertere; nisi dato pacto cum illo, & per consequens non minus consentit pacto, qui signum tollit, quam qui posuit; nam facile respondetur cum Victoria *in relect. de mag. ad finem*, dæmonem non teneri naturaliter operari ratione signi, sed moraliter ratione pacti conventi: immò & si pactum non præcederet, eoque signum apponeretur, dæmon non æqualiter vexaret; nam Deus, etsi plerumque permittat dæmoni operationem mediante pacto malefico, sine illo tamen, & non interveniente operæ hominis, non permittit; & ita rectè creditur, quod si dæmon poterat vexare mediante pacto, & signo durante, id non poterit efficere signo destructo.

CAPUT IV.

Idem (a) Episcopo Alstisiodorensi.

FRaternitatis tuæ litteras recepimus continentibus, quod Odeardis mulier cuidam viro matrimonialiter nupsit, cum quo per multos annos morata, non potuit carnaliter ab ipso cognosci. Licet autem per Archipresbyterum tuum super hoc fuisses edoctus, volens tamen super hoc habere certitudinem pleniorum, quãsdam (b) matronas suæ parochiæ, providas & honestas ad tuam præsentiam evocasti, directe illis injungens sub periculo animarum, ut mulierem ipsam prudenter inspicerent, & perquirerent diligenter, utrum idonea esset ad viriles amplexus: quæ tandem in fide sua tibi asseveravere constanter, quod eadem mulier non poterat esse mater, aut conjux, tanquam cui naturale decrat instrumentum. Unde inter ipsam & virum illum divortium celebrasti, mulierem ipsam inducens, ut ad aliquam religionem se

trane-

transferret perpetuam continentiam servatura; viro autem licentiam tribuisti, ut uxorem duceret in nomine Domini, quia pater fieri cupiebat. Contigit autem postea, quod mulier eadem invenit, qui seras hujusmodi referavit, abiciens continentiam, quam promisit: & quæ alium virum habuerat, W. latori præsentium supernupsit, pro quibus humiliter supplicasti, ut cum eis misericorditer ageremus. Quamvis igitur semiplenè nobis expresseris, quomodo dicta mulier se promiserit continentiam servaturam; utrum videlicet simplici verbo, an voto solenni; utrumve ad (e) religionem transierit, ut promisit, an contra promissionem in domo remanserit; & qualiter seras illas fecerit referari, utrum videlicet artificio medici, an concubitu viri, seu alio quolibet modo. Nos verò perspicaciter attendentes, quod impedimentum illud non erat perpetuum, quod præter divinum miraculum per opus humanum absque corporali periculo potuit removeri, sententiam divortii per errorem, licet probabilem, novimus esse prolatam, cum pateat ex postfacto, quod ipsa cognoscibilis erat illi, cujus simili commiscetur; & idè inter primam mulierem, & primum virum dicimus matrimonium extitisse: quare inter ipsam & præfatum W. matrimonium non esse censemus, eosque præcipimus ab invicem separari: & si prædicta mulier ad religionem transivit, sicut asseritur promississe, primus vir, qui non cognovit eandem, cum ea remaneat, cum qua postmodum Ecclesiæ auctoritate (d) contraxit, alioqui idem vir dimissa eâ, quam postea superduxit, debet ad illam redire, cum qua primò contraxit, nisi se voto mulier illa constrinxerit ad continentiam observandam, ut intelligatur per hoc cum præfato W. fornicata fuisse: vel nisi se fornicario modo alii viro immiscuerit, ut primus idem vir prætextu fornicationis, quam commiserat, ejus consortium declinaret. Nam si tantum simplici verbo promisit se continentiam servaturam, & postea in conspectu Ecclesiæ nupsit memorato W. quamdiu articulus iste dubitabilis erat, præsumi non debet quod fornicaretur cum illo: sed amodò non debet cum illo aliquatenus remanere. Per hoc autem quæstionem illam noveris esse solutam, quâ quaritur, utrum eâ, quæ adeo arcta est, ut nulli possit carnaliter commisceri, nisi per incisionem, aut alio sibi modo violentia inferatur, non solum modò levis, sed fortè tam gravis, ut ex ea mortis periculum timeatur, ad matrimonium contrahendum debeat idonea (e) perhiberi. Similiter illa, quæ viro, cui nupsit, adeo arcta est, ut nunquam ab eo valeat deslorari, si ab eo per judicium Ecclesiæ separata nubat alteri, cui arcta non sit, & per frequentem usum secundi reddatur etiam apta primo, utrum debeat ad eum redire, cum quo prius fœdus iniverat conjugale. De talibus autem non est facile judicandum, cum finale judicium pendeat ex futuro. Tu ergo secundum quod superius est distinctum, facias quod decrevimus per censuras ecclesiasticas, appellatione remota, firmiter observari.

NOTÆ.

1. (a) *A* *Ltissiodorensi.* Ita etiam legitur in c. 1. sub tit. de impotentia coeundi, in 3. comp. De Altissiodorensi dicecesi egi in c. 14. de præsumptionibus.
- (b) *Matronas.* De quarum judicio, & inspectione egi in cap. 4. de probat.
2. (c) *Ad religionem transierit.* Quo casu primum matrimonium cum ratum esset, solutum fuit; secundum autem non valuit, ex traditis supra in cap. final. qui clerici, vel vov.
- (d) *Contraxit.* Quia soluto primo matrimonio per ingressum religionis, potuit maritus secundum matrimonium contrahere, ex traditis in cap. ex publico, de convers. conjugator.
- (e) *Idonea perhiberi.* Et tenetur incisionem pati, juxta tradita in textu superiori, ubi præsens commentarium dedi.

CAPUT VII.

Honorius III. (a) *Episcopo & Magistro B. Canon. Ambianensi.*

Litteræ vestræ nobis exhibitæ continebant, quod cum causa matrimonii, quæ inter Matildem mulierem, & Albericum virum ejus Atrebatensis dicecesis vertitur, vobis fuisset à bonæ memoriæ Innocentio Papa prædecessore nostro commissa, dicta M. proposuit coram vobis, quod cum jam octo annis elapsis dicto A. fuisset matrimonialiter copulata, & diu cohabitasset eidem, nunquam tamen, licet esset viripotens, ab eo cognita fuerat, sed adhuc integra permanebat, eo quod prædictus vir ejus non habebat (b) poténtiam coeundi, quare petebat inter eos divortium

D. D. Gonzal, in Decretal. Tom. IV. T 2 celebra-

celebrari. Prædictus verò A. nihilominus fatebatur, quod nunquam illam cognoverat, licet ob ejus obsequium se faciem exhibuerit, & paratam: sed tamen se habere potentiam cognoscendi alias asserbat. Vos verò ne id forè confiteretur in fraudem, à (c) matronis bonæ opinionis, fide dignis, ac expertis in opere nuptiali dictam fecistis inspicere mulierem, quæ perhibuerunt testimonium, ipsam adhuc virginem permanere. Postmodum per Presbyterum, de cujus parochia vir prædictus extitit, fecistis diligenter inquiri, utrum vir ipse aliquam cognovisset: nec per inquisitionem ipsam vobis constare potuit, aliquam esse carnaliter cognitam ab eodem. Ipsi autem viro & muliere frequenter comparentibus coram vobis, ac muliere instanter divortium requirente, & dicente quod mater esse volebat, & filios procreare; viro autem dicente quod paratus erat stare consilio & voluntati Ecclesiæ, injunxistis eisdem, ut humiliter reciperent & agerent poenitentiam de commissis, si forè placeret Deo, qui matrimonii fuit institutor & author, ut opus matrimonii consummarent. Qui post plures (d) terminos ad commanendum sibi à vobis indultos, ad vestram reverentiam, consonâ voce dixerunt, quod non poterant carnaliter commisceri, propter quod de ipsorum consensu causam hujusmodi Apostolico duxistis iudicio relinquendam. Unde vobis iteratò per Apostolica scripta mandamus, quatenus, si recolitis rem taliter se habere, & vobis confitit, vel adhuc confiterit præfatos virum & mulierem (e) infra prædictos octo annos per continuum triennium insimul habitasse, ipsi cum septima propinquorum manu juramento firmantibus, se nequivisse carnaliter commisceri, proferatis divortii sententiam inter eos.

NOTÆ.

1. (a) **Ambianensi.**] Ita legitur in quinta compilatione Honorii III. sub hoc titulo. cap. 1. ex qua textum hunc restituo. De Ambianensi Ecclesia egi in cap. 37. de rescript.

2. (b) **Impotentiam coeundi.**] Ob impotentiam naturalem, exponit Innoc. IV. hic. Contra quem Canisius contendit, in præsentia agi de maleficiatis; & textum hunc spectare ad secundam partem rubricæ de maleficiatis. Sed verius

credo, Honorium non agere de maleficio, sed de impotentia naturali, ut probat Cujac, de frigid. quest. 1.

(c) **Matronis.**] De quibus egi in cap. 4. de probat.

(d) **Terminos.**] Judex enim Ecclesiasticus ex justis causis potest triennium præscriptum in cap. laudabile, prorogare.

(e) **Infra.**] Cujac. putat legendum esse, ultra; sed immeritò, cum infra legatur tam in quinta, quam in hac sexta collectione.

TITULUS XVI.

De matrimonio contra interdictum Ecclesiæ celebrato.

CAPUT I.

Alex. III. (a) Paduano Episcopo.

LITTERÆ, quas nobis tua fraternitas destinavit, expressè declarant, quod cum quidam parochianus tuus sororem suam jam nubilem cuidam se daturum in uxorem, eâ præsentem & consententem, præfatis juramento firmasset, & illa non post multos dies dona, & (b) munera viri secundum morem terræ sponte suscipiens, ipsum tanquam proprium virum sæpe (c) amplexata fuisset; tandem mortuo fratre, à viri sui fratre se desponsari (d) permisit, & quod ab eo cognita fuisset, mendaciter asseverat. Cumque fraternitas tua ei prohibuisset publicè, ne cui illorum, vel alicui se copularet, ipsa spretis monitis tuis alii nubere non formidavit. Demùm cum utrumque ante te convocasses, & mulieri præcepisses, ut